

5. Розумний М.В. Соціальна некомпетентність та шляхи її подолання / М.В. Розумний // Сучасна українська політика. – К. : Миколаїв – 2004. – С. 210–214.
6. Кіпень В.А. Викладачі вузів: соціологічний портрет / В.А. Кіпень, Г.Н. Коржов. – Донецьк : Астро – 2001. – С. 33.
7. Рустанович-Варфоломеєва З.А. Кар'єрні орієнтації та можливості самореалізації студентської молоді / З.А. Рустанович-Варфоломеєва. – К. : Главник – 2005. – С. 198.
8. Коджаспирова Г.М. Педагогіка / Г.М. Коджаспирова – М., 2004. – С. 428–528.
9. Шишов С.Е. Мониторинг качества образования в школе / С.Е. Шишов, В.А. Кальней. – М., 1998. – С. 79.
10. Равен Дж. Педагогическое тестирование : пер. с англ. / Дж. Равен. – М. : Когито-Центр, 1999. – 144 с. – С. 142.

ДУДІКОВА Л.В.

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕДИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

Специфіка професійної діяльності майбутніх лікарів – студентів медичного університету вимагає не тільки високорозвинутих професійних якостей, але й високорозвинутих моральних якостей, здатності до постійного професійного самовдосконалення й саморозвитку. Необхідність підвищення рівня професійної підготовки майбутніх лікарів у стінах вищого навчального закладу актуалізує і проблему формування їх готовності до професійного самовдосконалення.

Що стосується професійної підготовки медиків, то необхідно зазначити, що у працях В.А. Бабаліч, Л.М. Добровської, В.О. Корзуніна, О.В. Кутузової, М.Р. Мруги, Л.В. Переймибиди, Д.Т. Хацаєвої та інших визначено окремі особливості підготовки майбутніх лікарів. Проте у зазначених працях автори лише частково звертали увагу на проблеми професійного самовдосконалення майбутніх лікарів. На сьогодні проблеми професійного самовдосконалення розглядалися в основному щодо підготовки фахівців, які не пов'язані з медичною сферою (І.Д. Бех, Н.В. Бітянова, О.Є. Блінова, Н.Д. Брагіна, Т.В. Вайніленко, А.К. Громцева, І.А. Донцов, С.Б. Єлканов, Ю.М. Орлов, Л.І. Рувинський, Г.К. Селевко, В.Ф. Тертична).

Професійне самовдосконалення майбутнього лікаря ми розглядаємо як процес і результат творчого, цілеспрямованого, самостійного, самодетермінованого руху фахівця до вершин особистісного і професійного розвитку, що досягається завдяки самоосвіті, самовихованню, саморозвитку, самоактуалізації та самоменеджменту і забезпечує його професійну самореалізацію. У свою чергу, теоретичний аналіз наукової літератури дав змогу визначити готовність майбутніх медиків до професійного самовдосконалення як цілісне, відносно стійке особистісне утворення, що є сукупністю тісно взаємопов'язаних особистісних мотиваційно-ціннісних, когнітивно-інтелектуальних, операційно-діяльнісних детермінант безперервного професійного зростання та забезпечує оптимальну реалізацію самоосвіти, самовиховання, саморозвитку, самоактуалізації й самоменеджменту медика. Для організації роботи з формування готовності майбутніх лікарів до професійного самовдосконалення, окрім з'ясування сутності цього процесу, важливе значення має розробка відповідного інструментарію для діагностування рівня

розвинутості зазначеної властивості у студентів. З огляду на це *метою статті* є узагальнення результатів дослідження про критерії та показники сформованості готовності до професійного самовдосконалення у майбутніх лікарів.

Для визначення основних критеріїв сформованості готовності майбутніх медиків до самовдосконалення ми вивчили стан дослідження цього питання, зокрема погляди вчених на сутність критеріїв, принципи їх виокремлення. При цьому ми враховували, що критерій (грец. *kriterion*) – це мірило для визначення, оцінки предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації [6, с. 305]. Критерій виражає найзагальнішу сутнісну ознаку, на основі якої здійснюють оцінювання, порівняння реальних педагогічних явищ, при цьому рівень вияву, якісна сформованість, визначеність критерію виражаються в конкретних показниках, які характеризуються, у свою чергу, кількома ознаками.

На сьогодні не склалося загального підходу до вимірювання педагогічних явищ. Педагоги у наш час використовують різні критерії оцінювання готовності особистості до самовдосконалення. Зокрема, В.М. Гладкова і С.Д. Пожарський якісними характеристиками людини в освітній системі (зокрема, у процесі підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі) називають зрілість (навчальну, професійну, особистісну, вікову), професіоналізм, цілісність, успішність, високу мотивацію досягнення і самовдосконалення, продуктивність та результативність [2, с. 256].

Дослідники вважають, що майбутній фахівець характеризується такими ознаками: усвідомленість цінності та сенсу власного існування та існування інших людей, досягнення в освітній сфері певної компетентності як рівня освіченості, знання власних психічних особливостей, уміння пізнавати інших, налагоджувати соціальні комунікації, здатність розробляти програму досягнення цілей, прогнозувати результати, коригувати свою нинішню та майбутню діяльність, усвідомленість необхідності безупинного саморозвитку та самовдосконалення [2, с. 269].

Ю.Ц. Жидецький основними критеріями професійного розвитку людини називає ставлення до іншої людини як самоцінності, як до істоти, що уособлює нескінченні потенції людського роду; здатність до децентралізації цього ставлення; творчий цілеспрямований характер життєдіяльності; потребу в позитивній свободі; здатність до вільного волевиявлення; можливість самопроекування майбутнього; віру у здійсненність накресленого; внутрішню відповідальність перед собою та іншими, перед минулим і майбутніми поколіннями; прагнення до наскрізного загального змісту свого життя; самоусвідомлення природи свого розвитку [5, с. 32].

Т.В. Вайніленко вважає, що професійно самовдосконалення можна охарактеризувати такими сутнісними ознаками: *спрямованість на самого себе* (самовдосконалення характеризується збігом суб'єкта й об'єкта діяльності); *самостійність* (професійне самовдосконалення людина здійснює самостійно); *самодетермінованість* (у процесі самовдосконалення, що ґрунтується на власній ініціативі, необхідність і напрям самозміни людина визначає як суто особистісне завдання); *інтегративний характер* (як багатогранне всеохоплююче явище самовдосконалення інтегрує всі форми самотворчої активності особистості для досягнення нею вершин професіоналізму); *позитивний характер* (самовдосконалення забезпечує до-

сягнення виключно позитивних, прогресивних, еволюційних особистісних змін); *усвідомлений характер* (самовдосконалення, на відміну від стихійних, неусвідомлених форм саморозвитку, таких як наслідування, гра, адаптація тощо, є усвідомленою, свідомо визначеною і цілеспрямованою активністю особистості); *творчий характер* (процес самовдосконалення складається з цілого комплексу творчих завдань, вирішення яких неможливо алгоритмізувати) [1, с. 16–17.]

Багато дослідників визначають критерії сформованості готовності, виокремлюючи її складові компоненти. Зокрема, О.В. Діденко виділяє змістовно-мотиваційний, організаційно-діяльнісний та психотехнічний компоненти [3, с. 63]. Т.В. Шестакова – мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інтелектуальний та операційно-діяльнісний компоненти [9, с. 96]. І.Л. Уличний у структурі потенціалу професійного самовдосконалення старшокласників виділяє мотиваційний, когнітивний та поведінковий компоненти [7, с. 11].

У свою чергу, М.І. Дьяченко і Л.А. Кандибович виокремлюють такі компоненти: мотиваційний (відповідальність за виконання діяльності, почуття обов'язку); орієнтаційний (здібності та прийоми діяльності, необхідні знання); операційний (засоби діяльності, навички, процеси аналізу, порівняння, узагальнення); вольовий (самоконтроль, самообілізація); оцінний (самооцінка своєї діяльності) [4].

Як бачимо, найчастіше дослідники виділяють три основні компоненти в структурі готовності особистості до різних видів діяльності. Насамперед вони вказують на афективно-мотиваційний або оцінний чи емоційно-вольовий компоненти. Складовими цього компонента є інтерес студентів до діяльності, до навчання, їх зацікавлення, розвинуте бажання виконувати ту чи іншу роботу. Когнітивний (пізнавальний, теоретичний) компонент стосується освіченості студентів, їх теоретичної підготовки, знань, що розкривають теоретичний і методичний зміст професійної діяльності. Це загальноосвітні знання (історії, філософії, екології), а також спеціальні знання (сутності професійної справи, особливостей роботи з професійного самовдосконалення). Операційно-дієвий або практичний чи виконавський компонент – це володіння людиною системою необхідних умінь і навичок професійного самовдосконалення, це вміння, необхідні для успішного професійного самовдосконалення (вміння оцінювати свій професійний рівень, планувати, організовувати й контролювати свої дії).

З урахуванням зазначених розробок ми виділили в структурі готовності майбутніх лікарів до професійного самовдосконалення такі компоненти: 1) мотиваційний компонент, який характеризує мотивацію студента-лікаря до професійного самовдосконалення; 2) пізнавальний, що відображає загальну компетентність майбутнього лікаря з питань професійного самовдосконалення; 3) діяльнісний, що стосується умінь майбутнього лікаря у сфері професійного самовдосконалення.

Отже, на основі аналізу психолого-педагогічної літератури, розглядаючи готовність до професійного самовдосконалення як інтегративну особистісну властивість майбутнього лікаря, ми вважаємо за необхідне виділити такі критерії її сформованості: мотиваційно-ціннісний, пізнавально-інформаційний та діяльнісно-результативний.

Основними показниками сформованості готовності майбутніх лікарів до професійного самовдосконалення за мотиваційно-ціннісним критерієм, на наш погляд, є:

- інтерес до професії лікаря, прагнення стати лікарем-професіоналом;
- сформованість потреби у професійному самовдосконаленні;
- усвідомлення особистісного сенсу та значущості професійного самовдосконалення;
- бажання займатись самовдосконаленням, пізнавальний інтерес до особистісно-професійного зростання;
- розуміння свого “Я-реального” та необхідності досягнення “Я-ідеального”;
- сформованість ідей про важливість і необхідність професійного самовдосконалення на рівні загальних уявлень, думок, поглядів чи переконань;
- сформованість загальнолюдських духовно-моральних цінностей добра, гуманістичних світоглядних установок, а також норм та правил професійної поведінки й діяльності лікаря;
- усвідомлення важливості гуманістичних цінностей у власному житті та професійній діяльності.

Основними показниками сформованості готовності майбутніх лікарів до професійного самовдосконалення за пізнавально-інформаційним критерієм, на наш погляд, є:

- усвідомлення рівня своєї підготовленості до професійного самовдосконалення, самоспостереження й самоаналізу;
- чіткість уявлень про сутність, зміст, ознаки, складові, механізми, етапи професійного самовдосконалення медика;
- системність і глибина теоретичних знань з проблем професійного самовдосконалення;
- здатність осмислювати ситуації професійної діяльності багатогранно, з різних точок зору, виділяючи окремі аспекти аналізу та встановлюючи між ними взаємозв'язки;
- самостійність у пошуку інформації про шляхи самовдосконалення лікаря;
- здатність до рефлексії;
- адекватність самооцінки своєї діяльності;
- активність при обговоренні різних медичних проблем, аналізі конкретних ситуацій, результатів лікарської практики.

Основними показниками сформованості готовності майбутніх лікарів до професійного самовдосконалення за діяльнісно-результативним критерієм, на наш погляд, є:

- уміння ставити мету й завдання професійного самовдосконалення, планувати кроки щодо їх досягнення;
- володіння різними методами, прийомами і технологіями самовдосконалення;
- уміння вибирати і використовувати доцільні засоби для пошуку й засвоєння інформації;
- самостійність у роботі з літературними джерелами, інтерес до вивчення передового досвіду, до досягнень наук, до дослідної роботи;

- уміння здійснювати самоконтроль, самоаналіз й самооцінку результатів діяльності із самовдосконалення;
- регулярність діяльності із самовдосконалення;
- прояв вольових якостей, зокрема наполегливості, дисциплінованості та інших при виконанні навчальних завдань та при досягненні цілей самовдосконалення;
- внутрішня незалежність від зовнішнього керівництва, необхідність лише консультативної допомоги у справі самовдосконалення.

Окрім якісних критеріїв, при дослідженні професійної готовності учені виділяють також рівні її сформованості на підставі кількісних критеріїв. У науковій літературі рівнем називають співвідношення “вищих” і “нижчих” шаблів розвитку структур тих чи інших об’єктів або процесів і виділяють: низький, середній і високий [9, с. 141]; дуже високий, високий, середній, низький і дуже низький [3, с. 59]; продуктивний (або високий), перехідний (середній) та виконавський (репродуктивний, низький, пасивний) [8, с. 103]. Аналіз літератури дав змогу виділити три рівні готовності майбутніх лікарів до професійного самовдосконалення: низький, середній і високий.

Перший рівень – низький. У студентів з таким рівнем мотиви самовдосконалення пов’язані із суспільними інтересами, їх знання з навчальних предметів мають ізольований характер, а медичні вміння розвинуті недостатньо. Студенти роблять окремі спроби самостійно розвинути необхідні вміння та особистісні якості, але системи в їх роботі немає. Уміння працювати із джерелами інформації не сформовані. Студенти не мають усвідомленої необхідності в професійному самоаналізі й самооцінці своєї діяльності та її результатів, не мають програми професійного самовдосконалення. Інтерес до проблем самовдосконалення виявляється епізодично, необхідне керівництво з боку викладача.

Другий рівень – середній. Для студентів цього рівня характерне емоційно-ціннісне ставлення до проблем професійного самовдосконалення. Вони прагнуть навчитися самостійно ставити перед собою мету самовдосконалення, самоосвіти й самовиховання. Студенти розуміють зв’язок самовдосконалення з успіхом у майбутній професії, але не завжди вміють чітко сформулювати відповідну мету. Знання з навчальних предметів у них систематизовані, але міжпредметні зв’язки між ними вони ще не завжди чітко розуміють. Студенти знають свій рівень підготовленості до професійної діяльності, намагаються самостійно розвинути уміння і якості, необхідні для успішної діяльності. У них сформовані вміння роботи із джерелами інформації. Вони прагнуть навчитися аналізувати й оцінювати свою діяльність та її результат. Студенти мають програму професійного самовдосконалення, вміють самостійно організувати процес самоосвіти й самовиховання, але не можуть раціонально планувати час і визначати способи досягнення поставлених цілей і завдань у роботі над собою.

Третій рівень – високий. Студенти з таким рівнем мають яскраво виражений інтерес до проблем професійного самовдосконалення. Вони розуміють необхідність керуватися в роботі над собою соціально значущими цілями, уміють чітко формулювати мету, прагнуть досягти її оптимальним способом. Їх знання мають цілісний характер, студенти розуміють міжпредметні зв’язки у науці, уміють вміють раціонально поєднувати різні джерела інформації, критично

осмислювати різні підходи до вирішення навчальних проблем. Такі студенти намагаються постійно аналізувати свою діяльність, її результати й ставити завдання щодо її вдосконалення. Вони вміють на науковій основі оптимально управляти процесом професійного самовдосконалення від планування до здійснення задумів і самоконтролю. Робота над собою для таких студентів дає моральне задоволення, а реальні успіхи стимулюють. Студенти орієнтуються на довгострокові програми професійного самовдосконалення.

Таким чином, розглянувши різні підходи вчених до понять “готовність до діяльності” і “готовність до самоосвіти та саморозвитку” та поділяючи погляди педагогів і психологів на готовність до діяльності як єдність мотиваційних, пізнавальних й емоційно-вольових компонентів, ми визначили поняття “готовність до професійного самовдосконалення майбутнього лікаря” як його інтегративну особистісну властивість, що характеризується системою професійних знань і вмінь, сформованих самоосвітніх і самовиховних умінь, професійної самосвідомості, переконаності в соціальній і особистій значущості професійного самовдосконалення, прагненні до нового і бажанні стати висококваліфікованим спеціалістом.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури ми вважаємо за необхідне виділити такі критерії сформованості готовності майбутніх лікарів до професійного самовдосконалення: мотиваційно-ціннісний, пізнавально-інформаційний та діяльнісно-результативний. Визначення критеріїв готовності майбутніх медиків до професійного самовдосконалення дало змогу виділити три рівні її сформованості, зокрема, високий, середній та низький. Використання в експериментальній роботі оцінки рівня сформованості готовності майбутніх лікарів до професійного самовдосконалення, їхніх критеріїв та показників дає змогу всебічно оцінити індивідуальний рівень сформованості готовності та організувати роботу щодо її формування у студентів під час їх навчання у навчальному закладі.

Література

1. Вайніленко Т.В. Сутність та зміст професійно-педагогічного самовдосконалення / Т.В. Вайніленко // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Педагогіка і психологія : зб. наук. праць. – Чернівці : Рута, 2005. – Вип. 278. – С. 13–20.
2. Гладкова В.М. Основи акмеології : підручник / В.М. Гладкова, С.Д. Пожарський. – Л. : Новий світ-2000, 2007. – 320 с.
3. Діденко О.В. Педагогічні умови професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / О.В. Діденко. – Хмельницький, 2003. – 155 с.
4. Дьяченко М.И. Готовность к деятельности в экстремальных ситуациях: психол. аспект / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович, В.А. Пономаренко. – Мн. : Изд-во “Университетское”, 1985. – 206 с.
5. Жидецький Ю.Ц. Потенціал особистості у професійному розвитку / Ю.Ц. Жидецький // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 4. – С. 30–36.
6. Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. – К. : Наук думка, 2002. – 680 с.
7. Уличний І.Л. Формування потенціалу професійного самовдосконалення старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи : автореф. дис.... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 “Теорія і методика виховання” / І.Л. Уличний. – К., 2006. – 22 с.
8. Харченко П.В. Формування готовності до професійного саморозвитку у майбутнього педагога-музиканта : дис.... канд. пед. наук : 13.00.04 / П.В. Харченко. – К., 2004. – 246 с.
9. Шестакова Т.В. Формування готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення : дис.... канд. пед. наук : 13.00.04 / Т.В. Шестакова. – К., 2006. – 244 с.